

- > Dakherstel vond ook plaats aan het kersverse rijksmonument J.P.Heyelaan 2 (Wijdeveld 1927).
- > De kap van D'GEKROONDE BYE-KORF werd, met handhaving van de oude spanten, vernieuwd.
- > Aan het interieur van Krommestraat 68 werd in 2001 gestaag verder gewerkt.
- > Ook aan het pand Langegracht 31 werden kleinschalige restauraties uitgevoerd.
- > De houten vloer van de Lutherse Kerk in de Langestraat werd vernieuwd.
- > De herstelwerkzaamheden aan de oorspronkelijke klokkenstoel van de Onze-Lieve-Vrouwetoren konden worden beëindigd. De nieuwe klokken van het zevengelui kregen hun definitieve klepels.

Met de restauratie van het station van de Nederlandsche Centraal Spoorweg Maatschappij (Kamperdijk 1883) werd een begin gemaakt. In de restauratiekroniek over het jaar 2002 zal daaraan aandacht worden besteed.

Greppels, paalkuilen en nog eens de Mikweh

door FRANCIEN SNIEDER

De gemeentelijke archeologische dienst van Amersfoort graaft al sinds 1984 op grote en kleine bouwlocaties binnen de gemeentegrenzen. Ruim honderd opgravingen, waarvan sommige maanden in beslag namen en andere slechts enkele dagen, zijn inmiddels door de stadsarcheologen uitgevoerd.

In 2001 overschreed de archeologische dienst voor het eerst de gemeentegrenzen. Voorafgaand aan de bouw van het crematorium bij de begraafplaats Rusthof, een Amersfoorts project op Leusdens grondgebied, heeft de dienst gegraven; aanvankelijk enkele weken in de winter, gevolgd door twee campagnes in de lente en de zomer. Onder warme belangstelling van het winkelende publiek, deden de stadsarcheologen in de maand september onderzoek op de Varkensmarkt, voordat hier twintig bomen zouden worden geplant. De opgraving van de Mikweh (zie *Flehite. Historisch jaarboek voor Amersfoort en omstreken* 2001, 145) kreeg een vervolg: er bevonden nog meer bassins zich naast de eerder gevonden baden en opvangbekkens.

Rusthof, gemeente Leusden Bij de aanleg van de A28, enkele tientallen meters

ten noorden van begraafplaats Rusthof, heeft de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in het begin van de jaren '80 prachtige vondsten uit verschillende perioden gedaan, waaronder de Bronstijd, de IJzertijd en de vroege en late Middeleeuwen. Het meest spectaculair was de vondst van een Merovingische grafveld, met zeer fraaie grafbijgiffen.

Niet alleen deze belangrijke vondsten, maar ook de nabijheid van de middeleeuwse kerktoren van Oud-Leusden, waren aanleiding een archeologisch onderzoek uit te voeren, voorafgaand aan de bouw van het crematorium.

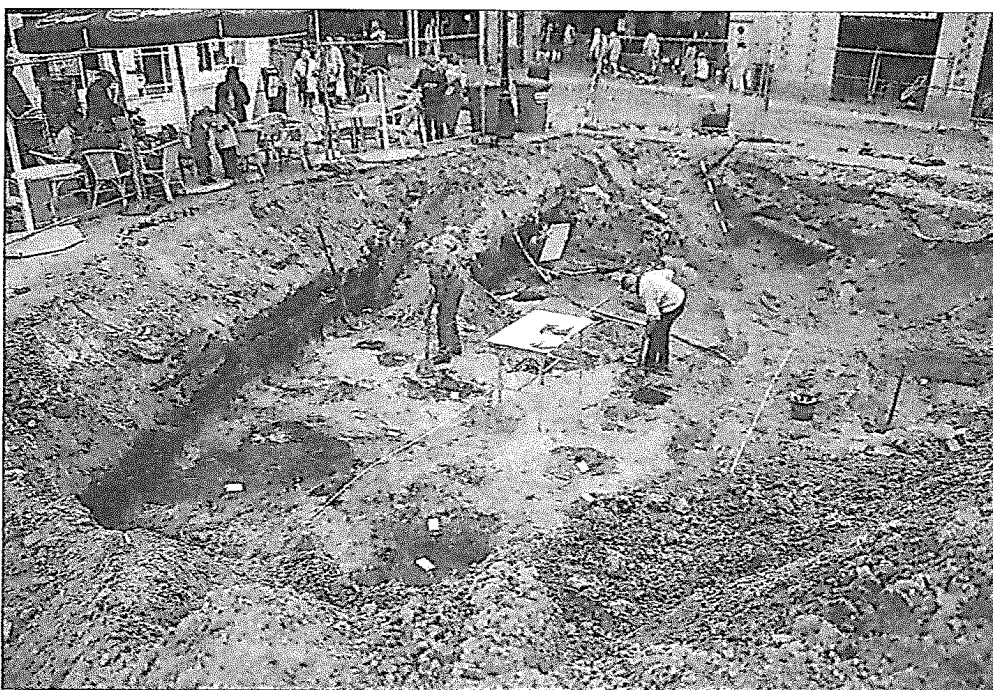
Zoals al in de Kroniek over 2000 in het vorig Jaarboek in het verslag van de opgraving op de sportvelden bij Nimmerdor (141-143) ter sprake kwam, nam Leusden een belangrijke positie in; tot in de 12de eeuw speelde het een centrale rol in de ijzerindustrie en ijzerhandel. De klapperstenen die in de bodem van de Utrechtse Heuvelrug en Veluwe voorkomen, werden via de villa Lisiduna (vroegste vermelding van de naam Leusden, in de bekende oorkonde van Karel de Grote uit 777) verhandeld en verwerkt tot ijzer. De rijke grafvondsten, die dateren van circa 500 A.D., weerspiegelen de voornaamheid van de bewoners van deze nederzetting.

De opgraving op de plaats van het toekomstig crematorium leverde, evenals het bovengenoemde ROB onderzoek, vondsten uit diverse perioden op. De sporen bestonden voornamelijk uit greppels en enkele paalkuilen. In sommige greppels zijn aardewerkscherven uit de Brons- en IJzertijd gevonden. In de meeste greppels en in de paalkuilen zijn laatmiddeleeuwse scherven (13de tot 15de eeuw) en enkele ijzerslakken aangetroffen. De paalkuilen waren te gering in aantal en te veel verspreid om daaruit een gebouwplattegrond te kunnen reconstrueren. Ook de functie van de greppels was helaas niet vast te stellen.

Varkensmarkt Dat de Varkensmarkt niet altijd zo heette, is bekend uit historische bronnen. Dat de Varkensmarkt vóór de 14de eeuw nog helemaal geen plein was, weten we pas door de opgraving op de Varkensmarkt van dit jaar.

Tot 1552 stond dit plein bekend onder de naam Sint-Joostenplaats, maar toen men de markt voor varkens van de huidige Appelmarkt verplaatste, kreeg het pas de naam Varkensmarkt. Vanaf het einde van de 14de eeuw was het al wel een open ruimte. Hier kwamen – en komen – de Utrechtse- en de Arnhemsestraat samen en gaan verder als Langestraat. Voor die tijd echter was de ruimte bebouwd: er zijn paalkuilen aangetroffen van een of meer boerderijen uit de 13de en 14de eeuw, mogelijk zelfs al uit de 11de/12de eeuw. Opvallend was ook de vondst van een groot aantal ijzerslakken.

In de periode dat hier een boerderij stond, lag dit gebied buiten de stad; de boerderij was zelfs pal voor een van de poorten van de omwalling gelegen. Hier, aan de zuidzijde van de stad bevond zich de Rodetorenpoort, die tot in de 15de eeuw dienst heeft gedaan. Bij de stadsuitleg en bouw van een tweede stadsmuur,

Opgraving Varkensmarkt.

eind 14de eeuw, viel het gebied van de huidige Varkensmarkt en omgeving binnen het stedelijke gebied. Toen moest de boerderij wijken voor andere zaken. Hetzelfde verschijnsel is al verschillende malen bij archeologisch onderzoek in dit deel van de middeleeuwse stad waargenomen: boerderijen die plaats moeten maken als de stad wordt uitgelegd.

De vondst van de ijzerslakken doet vermoeden dat hier wellicht een smederij in de buurt gevestigd was. Op deze plaats is dat zelfs zeer voor de hand liggend, aan een belangrijke verkeersweg en dan ook nog tegen de stadspoort aan, waar handelaren en reizigers hun paarden lieten beslaan.

Interessant was verder de vondst van een overkluizing van de gracht, behorende bij de eerste ommuring van de stad. De huidige Westsingel is slechts een restant van de oorspronkelijke stadsgracht; deze was namelijk veel breder en bestond uit een dubbele gracht, gescheiden door een strookje grond. De tweede omwalling van de stad had zeker zo'n dubbele gracht. Dit is op stadspattingen uit de 16de en 17de eeuw te zien, maar op diezelfde plattegronden, als bijvoorbeeld die van Jacob van Deventer uit 1560, is aan de zuidkant van de eerste omwalling ook een dubbele gracht te zien en op goede gronden mogen we ervan uitgaan dat deze dubbele omgrachting aanvankelijk de gehele eerste stadsmuur omsloot.

Op de stadsplattegrond van Van Deventer is duidelijk aangegeven dat ter plaatse van de Varkensmarkt deze gracht ondergronds is. De overkluizing moet dus dateren van vóór 1560. Het forse gewelf is gebouwd met bakstenen waarvan het formaat pas voorkomt na 1500, hetgeen betekent dat de overkluizing is aangelegd tussen 1500 en 1560.

Vervolg onderzoek Mikweh, Muurhuizen 26 Het onderzoek naar de Mikweh, het Joodse bad voor een rituele reiniging, kreeg in 2001 een vervolg, toen de eigenaar de vloer van het pandje verder openlegde. Vlak naast de twee eerder gevonden bassins kwamen er nog twee tevoorschijn.

Een bassin meet 1.15 x 1.40 meter en was bijna even diep als de twee die eerder gevonden waren. De wanden zijn bekleed met witte tegels. Aan de oostelijke wand is ongeveer ter halver hoogte een half zwart tegeltje aangebracht, wellicht om het waterpeil aan te geven. De vloer van dit bad bestaat uit rode plavuizen; enkele centimeters hierboven bevinden zich nog de restanten van mogelijk een houten vlonder of rooster.

Het andere bassin is groter (1.20 x 1.60 m.), maar veel ondieper: de onderkant lag enkele centimeters onder het niveau van het zwarte tegeltje in het bassin ernaast. De wanden van dit bassin zijn bekleed met donkergrijze tegels en de vloer bestaat uit bakstenen.

Tussen deze twee bassins lijkt een verbinding te hebben gezeten. Het ondiepere bassin heeft misschien de functie van opvangbassin of reservoir gehad en het witbetegelde bassin was waarschijnlijk het eigenlijke bad.

Hoe deze bassins in relatie stonden met de twee eerder opgegraven exemplaren is niet geheel duidelijk. Voorlopig kunnen we concluderen dat er zes bassins zijn, waarvan er twee of drie de functie van bad hebben gehad. Het vloerniveau van deze baden was vrijwel gelijk, terwijl het vloerniveau van de bassins onder de binnenplaats en het bassin met de zwarte tegelwand ook ongeveer gelijk is en ruim 20 centimeter lager ligt dan dat van de drie 'echte' baden. Deze bassins zijn wellicht de verzamelbekkens voor het 'reine' hemelwater, waarmee de baden volgens de voorschriften voor een deel moesten worden gevuld.

De twee bassins die bij dit vervolgonderzoek zijn gevonden, lijken jonger dan de eerder aangetroffen bassins. De witte tegeltjes zijn niet ouder dan circa 1900; helaas zijn geen begeleidende vondsten gedaan, die iets meer over een datering zouden kunnen zeggen.